

пейський ун-т / Людмила Іванівна Воротіна (ред.). — 3-є вид., доп. і перероб. — К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2004. — 308 с.

4. Діденко М.М. Підприємництво в Україні / Діденко М.М. / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Економічний факультет. — К., 1995. — 86 с.

5. Донець Л.І. Підприємництво в умовах трансформації економіки в Україні: мотивація, маркетингова орієнтація, ефективний менеджмент / Донець Л.І. / Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі. — Донецьк: Джерела, 1999. — 343 с.

6. Клочко Ю.О., Гринь Н.В. Сприяння малому підприємництву: стратегія дій / Клочко Ю.О., Гринь Н.В. // *Мале підприємництво і менеджмент в Україні: 36. наук. пр.* — К.: Інститут приватного права і підприємництва, 1997. — Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.management.org.ua/conference/.../1108379721_SME-04-02.doc

7. Кредісов В.А. Підприємництво в Україні: суть, типи та умови формування. / Кредісов В.А. — К.: Знання України, 2003. — 68 с.

8. Підприємництво в Україні: Проблема становлення і розвитку / М.І. Долішній, М.А. Козоріз, В.П. Мікловда, А.С. Даниленко. — Ужгород: Карпати, 1997. — 362 с.

9. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Гесць, Е.М. Кужель, О.В. Лібанова та ін. — К.: Держкомпідприємництво, 2008. — 392 с.

10. Фонд державного майна України. — Електронний ресурс / <http://www.spfu.gov.ua>

Статтю подано до редакції 03.03.12 р.

УДК 339.137.330.341.1

Н. В. Терещенко, канд. соц. наук,
доц. кафедри політології та соціології,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ІННОВАЦІЙНУ ПОВЕДІНКУ СУБ'ЄКТІВ РИНКУ

АНОТАЦІЯ. Аналізується: конкуренція як чинник стимулювання інноваційних процесів, її форми; конкурентне середовище; інноваційні засади розвитку конкуренції; промислове шпигунство; критерії конкурентоспроможності національних галузей виробництва.

Пропонується: комплексний аналіз економіки країни (на прикладі європейського форуму менеджерів); теорія конкурентної переваги країн М. Портера на основі дослідження економіки провідних країн на ринку 80-х р. XX ст. та напрями посилення конкурентоздатності України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкуренція, конкурентне середовище, системність інноваційного розвитку, інноваційна поведінка, інноваційна культура, цілісна система конкурентної політики.

АННОТАЦИЯ. Анализируется: конкуренция как фактор стимулирования инновационных процессов, ее формы; конкурентная среда; инновационные принципы развития конкуренции; промышленный шпионаж; критерии конкурентоспособности национальных отраслей производства. Предлагаются: комплексный анализ экономики страны (на примере европейского форума менеджеров); теория конкурентного преимущества стран М. Портера на основе исследования экономики ведущих стран на рынке 80-х г. XX ст. и направления усиления конкурентоспособности Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: конкуренция, конкурентная среда, системность инновационного развития, инновационное поведение, инновационная культура, целостная система конкурентной политики.

ANNOTATION. Analysed: competition as factor of stimulation of innovative processes, her form; competition environment; innovative principles of development of competition; industrial espionage; criteria of competitiveness of national industries of production. Offered: complex analysis of economy of country (on the example of the European forum of managers); a theory of competitive edge of countries of M. Портера is on the basis of research of economy of leading countries at the market of 80th XX of century and directions of strengthening of competitiveness of Ukraine.

KEYWORDS: competition, competition environment, system of innovative development, innovative behavior, innovative culture, integral system of competition policy.

Постановка проблеми. XXI сторіччя — епоха інформації та інновацій, що вимагає створення відповідних підходів до визначення пріоритетів державного розвитку з метою підвищення національної конкурентоспроможності країни на світовому ринку. В Україні є наявна технологічна база, необхідна для інноваційного розвитку. Проте критичним відставанням є скорочення державного та приватного фінансування розвитку передових технологій [1]. Ефективна інтеграція вітчизняної економіки у світову можлива за умови досягнення високого рівня загальної конкурентоспроможності країни, її господарюючих суб'єктів, а також

продукції та послуг, що виробляються на національному та світовому ринках [2, с. 20—25]. Потребується здійснення конкурентної політики, адекватної рівню розвитку економіки держави, що стимулюватиме прогрес у сфері інновацій. Ключовим завданням економічної політики України є посилення її конкурентоспроможності на інноваційних засадах і створення для цього відповідних умов.

Аналіз останніх джерел і публікацій дозволяє стверджувати, що питання вітчизняної конкуренції привертає увагу науковців (див. список літератури), державних діячів, політиків, журналістів тощо. Зарубіжні та вітчизняні науковці всебічно оговорюють проблемні складові заявленої теми. Проте інноваційний напрям є новітнім в державній стратегії розвитку конкурентоспроможності України, тому потребується напрацювання методології для її втілення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна поведінка суб'єктів ринку є засобом здійснення інновацій і відноситься до активних типів поведінки. В умовах повноцінного функціонування соціально-економічного закону розподілу праці та закону конкуренції, інноваційна поведінка забезпечує його носіям широкі можливості для легального розвитку. Конкуренція сприяє гнучкому пристосуванню до попиту, високій якості продукції, підвищенню продуктивності праці, мінімізації витрат, реалізації принципу оплати за кількістю і якістю праці, можливості регулювання з боку держави та виступає стимулом інноваційних процесів (впровадження в виробництво нових винаходів і технологій), витісненню з виробництва неефективних підприємств, раціональному використанню ресурсів, мінімізації диктату виробників-монополістів по відношенню до споживача. Це визначальна умова підтримки динамізму сучасної економіки, за якої створюється національне багатство при меншій вартості кожного виду продукції в порівнянні з монополією і плановою економікою. В ситуації жорсткого штучного обмеження з боку держави існує небезпека трансформації інноваційної поведінки в псевдоінноваційну. Тоді йде інтенсивний пошук нелегальних або напівлегальних тактичних поведінкових моделей, які відповідають істинним інтересам конкретного соціального суб'єкта і забезпечують йому можливість індивідуального виживання при збереженні автономності та відносної незалежності від регламентуючих його діяльність надсистем.

В умовах дії універсального закону конкуренції необхідною передумовою виживання, розвитку індивідів і соціальних груп є інноваційний спосіб мислення (притаманний людині активний спосіб сприйняття і оцінки об'єктів зовнішнього світу), пов'язаний з необхідністю постійної розробки та освоєння нових моделей взаємодії з ними. Інноваційний спосіб мислення виступає джерелом інноваційної культури (історично стійкої системи норм, правил і способів здійснення нововведень у різних сферах життя суспільства, характерної для даної соціокультурної спільності), ціннісно-нормативна сфера якої включає найпоширеніші в даному суспільстві уявлення про типи поведінки і методи їх реалізації. Це історично пристосована до конкретного соціуму структура моделей і алгоритмів інноваційних дій. Відіграє роль соціокультурного механізму регуляції інноваційної поведінки соціальних суб'єктів.

Конкурентна боротьба за економічне процвітання та виживання — економічний закон ринкового господарства. Виконує роль регулятора темпів і обсягів виробництва, спонукаючи виробника запроваджувати науково-технічні досягнення, підвищувати продуктивність праці, вдосконалювати технологію, організацію праці тощо. Конкурентність ринку визначається тими межами, в рамках яких окремі фірми здатні впливати на ринок, тобто на умови реалізації своєї продукції, насамперед на ціни. Чим менше окремі фірми впливають на ринок, де вони реалізують свою продукцію, тим більш конкурентним вважається ринок. Найвищий ступінь конкурентності ринку досягається тоді, коли окрема фірма на нього не впливає зовсім. Це можливо за умови, коли на ринку товарів діє так багато фірм і кожна з них, зокрема, ніяк не може вплинути на ціну товару, й сприймає її як таку, що визначається ринковим попитом і пропозицією. Такий ринок називається досконало конкурентним. А фірми, що діють в умовах досконало конкурентного ринку, не ведуть між собою конкурентної боротьби. Якщо ж окремі фірми мають можливість впливати на умови реалізації своєї продукції (в першу чергу на ціни), то вони ведуть між собою конкурентну боротьбу, але ринок, де така можливість реалізується, досконало конкурентним уже не вважається.

З точки зору законів конкуренції державою мають створюватися потенційно рівні умови для всіх учасників виробництва. Однак цей принцип часто не дотримується. Уже на законодавчому рівні різні групи учасників ринку мають і різні умови. Це стосу-

ється, зокрема, системи оподаткування, інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, ліцензування, протекціоністської, митної, експортно-імпоротної політики тощо. Недостатня увага держави до питань формування конкурентного середовища та захисту конкуренції призводить до порушення нормального ритму функціонування економіки [3, с. 4—7].

Конкуренція повинна виконувати свої функції. Нечесні дії, або дії, що спричиняють збитки, пригнічують конкуренцію, утворюють недобросовісну конкуренцію. Її засобами можуть бути цінова дискримінація, фальшива реклама, різні види прямого втручання. Саме тому головною конструкцією стає перехід від примітивної до культивованої конкуренції, тобто такої, що свідомо підтримується державою. В сучасних умовах конкуренція товарних форм капіталу доповнюється конкуренцією грошового, інтелектуального та інноваційного капіталів. Найвищими темпами розвиваються ті галузі, де рівень конкуренції високий.

Основою сучасної конкурентоспроможності є розмаїття інновацій — техніко-технологічних, організаційних, структурних, інституціональних тощо. Саме вони створюють конкурентні переваги і дозволяють державам, що ними володіють, займати гідне місце в суспільному розвитку цивілізації.

Процеси розробки та впровадження будь-якого виду конкурентних розробок тісно взаємопов'язані, взаємозалежні та не можуть здійснюватись автономно. Наприклад, відсутність відповідних організаційних чи інституціональних інновацій не сприятиме впровадженню техніко-технологічних і структурних розробок, і, навпаки, відсутність останніх робить перші два види неефективними. Застосування інновацій як одного з пріоритетних чинників здійснення конкурентної політики в Україні **системно** не впроваджувалося. Основний акцент робився здебільшого на організаційне та інституціональне реформування. У провідних країнах **системність інноваційного розвитку** забезпечується максимальним сприянням органічному поєднанню усіх складових інновацій.

В Україні просліковується руйнація потужних виробничих, науково-технічних комплексів та утворення розрізнених дрібних господарюючих суб'єктів. Сукупний негативний ефект від розриву технологічних і господарських зв'язків перевершив очікуваний гіпотетичний ефект від такого способу демонополізації, оскільки призвів до значного зростання витрат і відповідного збі-

льшення собівартості продукції та ризикам збитковості виробництва. Аргументом на користь концентрації виробництва в Україні є дефіцит фінансових ресурсів, які розпорошені серед дрібних суб'єктів, і відсутність обмеженої кількості пріоритетів їх спрямованості, що дозволили б спрямувати їх на реалізацію великомасштабних проектів. Створення конкурентного середовища в Україні має формуватися з урахуванням впливу потенційної конкуренції з боку як вітчизняних, так й іноземних компаній, оскільки її тиск обмежуватиме монопольну владу окремих суб'єктів, вимагаючи від них здійснення заходів, які б відповідали конкурентній поведінці. З метою збільшення дієвості впливу чинника потенційної конкуренції антимонопольні заходи слід спрямувати на усунення економічних та адміністративних перешкод для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, а також створення сприятливих фінансово-економічних, організаційних і правових умов входження на ринки нових суб'єктів [4]. Таким чином, концентрація виробництва, сприяння великому бізнесу, врахування чинника потенційної конкуренції в Україні мають стати невід'ємною складовою **цілісної системи конкурентної політики держави** і враховуватися при розробці інструментарію макрорегулювання, програм соціально-економічного розвитку, при реформуванні деяких галузей і регіонів та забезпеченні завдань структурної перебудови.

Доцільно вивчити досвід тих країн, які очолюють рейтинг глобальної конкурентоспроможності, що є переконливим аргументом на користь того, що конкурентоспроможність країн досягається за рахунок високого рівня розвитку соціальних інститутів і компетентного управління в поєднанні з освітою світового рівня та економічного розвитку, що ґрунтується на високих технологіях та інноваціях. В Україні є потенціал для створення конкурентоспроможної економіки.

Конкурентне середовище функціонує тоді, коли виробники товарів виступають як самостійні і ні від кого не залежні суб'єкти господарської системи. У такому самому положенні повинні бути і покупці товарів. Пронизуючи всю систему виробництва й споживання товарів і послуг, конкуренція здійснюється в багатьох формах, які з розвитком суспільства стають дедалі різноманітнішими. Негативним аспектом тут є промислове шпигунство, яке не може замінити розвиток у галузевих, державних і глобальних масштабах, ані науково-дослідні роботи та відкриття. Якщо увесь

час користуватися чужим, викраденим, то губиться власний потенціал розвитку, що в результаті веде до регресу. (Ефективність промислового шпигунства, наприклад значно впливає на розвиток військово-промислового комплексу.).

Створення конкурентоздатного середовища національної економіки означає зовнішньоекономічну стратегію практично всіх країн з ринковою економікою. На світовому ринку конкурують фірми, а не нації. Тому саме фірми повинні передусім створювати й утримувати конкурентні переваги над своїми суперниками з інших країн. Держава має визначати та впливати на середовище, в якому оперують компанії, та його інфраструктуру. Конкурентні переваги у виробництві мають відносний характер. Тому окремі уряди при виробленні економічної політики мають насамперед орієнтуватися на міжнародні досягнення, норми та стандарти. Для створення конкурентних переваг національному виробництву потрібно десять років і більше (тобто виходить за межі трьох-чотирирічного економічного циклу) [6, с. 4—7]. **Нації набувають переваги завдяки відмінностям, а не подібності!**

Критерії конкурентоспроможності національної економіки не є сталими, й останнім часом сам підхід до її визначення зазнав суттєвих змін. Якщо раніше вважалося, що перспективи країни на світовому ринку визначаються передусім наявністю та структурою природних ресурсів, ємністю внутрішнього ринку, співвідношенням рівнів витрат цін, то нині пріоритетні інноваційні фактори насамперед структурного, науково-технічного, соціально-культурного та управлінсько-адміністративного спрямування.

Національна конкурентоздатність галузей виробництва має визначатися [5]: наявністю і структурою виробничих ресурсів; характером попиту на певні продукти й послуги; розвитком суміжних галузей та галузей-постачальників; стратегією фірми, її структурою, конкуренцією на національному ринку; наявністю інноваційного продукту, що за своїми якісними характеристиками суттєво випереджає попередні аналоги та інноваційною поведінкою суб'єктів ринку. Потребується **комплексний аналіз економіки** країни та передбачення можливих змін у світовому господарстві та на національному рівні. Такий аналіз будується на великій кількості показників. Наприклад, **Європейський форум менеджерів при вивченні порівняльної конкурентоспроможності країн із ринковою економікою** розглядає 340 показ-

ників, які групуються в 10 блоків: динамічність економіки; промислова (виробнича) ефективність; динамічність ринку; фінансова динамічність; людські ресурси; роль держави; природні ресурси та інфраструктура; орієнтація на зовнішні зв'язки; орієнтація на передові нововведення; соціально-економічний консенсус і стабільність.

Для того щоб з'ясувати, чому країни досягають конкурентної переваги у тих чи тих галузях, а також зрозуміти вихідні положення політики фірм і національної економіки, професор Гарвардської школи бізнесу, радник низки провідних компаній і член Президентської комісії з промислової конкуренції **Майкл Портер** наприкінці 80-х рр. XX ст. здійснив чотирирічне дослідження десяти країн, які займають важливе місце у світовій торгівлі: Великобританії, Німеччини, Данії, Італії, Кореї, Сінгапуру, США, Швейцарії, Швеції та Японії. У центр уваги проведеного дослідження вчений поставив завоювання та збереження конкурентної переваги у більш ніж 100 відносно складних галузей економіки та індустріальних сегментів. Для дослідження, були відібрані країни, які різняться за економічним розвитком, розміром, державною політикою щодо промисловості, за суспільною філософією, географічними умовами та розташуванням, але водночас їх об'єднує одна спільна риса — усі вони вже успішно конкурують. Аналіз конкурентоспроможностей галузей проводився за **три періоди**: у 1971, 1978 та 1985 рр.

Розроблена в результаті проведеного дослідження **всеосяжна теорія конкурентної переваги країн**, яка підтверджується достатньою кількістю фактів, розглянута у фундаментальній праці Майкла Портера «**Конкурентна перевага країн**», опублікованій у 1991 р. [9].

Згідно з цією теорією, відповідь на запитання: «Чому країна досягає міжнародного успіху в тій чи іншій галузі?» передбачає чотири властивості країни загального характеру, що формують середовище, у якому конкурують місцеві фірми. Це середовище може сприяти виникненню конкурентної переваги, а може і перешкоджати цьому. Ось ці чотири властивості.

1. **Факторні умови**, тобто ті конкретні фактори (наприклад, кваліфікована робоча сила певного профілю або інфраструктура), які необхідні для успішної конкуренції у даній галузі.

2. **Умови попиту**, тобто який на внутрішньому ринку попит на продукцію чи послуги, що пропонуються даною галуззю.

3. **Споріднені галузі та галузі, що підтримують**, тобто наявність або відсутність у країні споріднених галузей чи галузей, що підтримують, конкурентоспроможних на міжнародному ринку.

4. **Стратегія фірми**, її структура та конкуренти, тобто умови у країні, які визначають те, як утворюються та управляються фірми, і характер конкуренції на внутрішньому ринку.

Висновки з проведеного дослідження. В Україні існує технологічна база, необхідна для інноваційного розвитку. Проте критичним відставанням є скорочення державного та приватного фінансування розвитку передових технологій. Розрив між країнами-лідерами ЄС та країною за рівнем іноваційності складає більше ніж 5 разів (Україна — 13 %, Німеччина — 69 %) [7]. Для посилення конкурентоздатності Україні потребуються: підтримка урядом розвитку передових технологій; збільшення витрат на наукові й дослідні роботи; співпраця між науковою та виробничою сферами; ефективність роботи науково-дослідних закладів; наявність наукових та інженерних кадрів; створення можливостей (фінансових, інтелектуальних, модернізації технологій) для інновацій; отримання патентів на винаходи тощо.

Література

1. Гончарук Т.І. Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 2. — С. 130—145.
2. Паламарчук Г.М. Конкурентна політика в перехідній економіці // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — №3—4. — С. 20—25.
3. Костусев О.О. Захист економічної конкуренції в Україні: стан і проблеми // Економіка України. — 2003. — № 7. — С. 4—11.
4. Костусев О.О. Методологічні засади формування ефективного конкурентного середовища в економіці України: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.02.03 // Одеський держ. економічний ун-т. — О., 2004. — 27 с.
5. Лозова Г.М. Формування конкурентного середовища в транзитивній економіці: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2003. — 20 с.
6. Москвіна А.О. Національні конкурентні переваги та особливості їх реалізації в транзитивній економіці: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна. — Х., 2004. — 20 с.

7. Офіційний web-сайт Центру соціально-економічних досліджень CASE Україна. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.case-ukraine.kiev.ua>, рубрика «Новини та анонси», розділ «Звіт про світову конкурентоспроможність».

8. Міжнародна конкуренція: форми, методи та основні тенденції розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MEO/63.htm>

9. Теорія конкурентних переваг [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4391.html>

Статтю подано до редакції 27.02.12 р.

УДК 330.87

О. Б. Кондрат, аспірант
кафедри історії та теорії господарства,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ХРИСТИЯНСЬКЕ БАЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ У КОНЦЕПЦІЇ С.М. БУЛГАКОВА

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена аналізу позиції Булгакова щодо практичної орієнтованості політекономії та її моральної обумовленості; морального виправдання господарської діяльності і багатства як її результату з позицій християнства.

Ключові слова. Філософія господарства, політекономія, багатство, концепція господарства, свобода, історичний процес, єдність матеріального і духовного життя.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена анализу позиции Булгакова касательно практической ориентированности политэкономии и ее нравственной обусловленности морального оправдания хозяйственной деятельности и богатства как ее результата с позиций христианства.

Ключевые слова. Философия хозяйства, политэкономия, богатство, концепция хозяйства, свобода, исторический процесс, единство материальной и духовной жизни.

ABSTRACT The article analyzes the position of S. Bulgakov on the practical orientation of its political economy and moral conditioning, moral justification of economic activity and wealth, as a result from the position of Christianity.